

MAHMUT YESARİ'NİN ROMANLARINDA SOSYAL ADALETSİZLİK TEMASI

Elif Öksüz Güneş*

Özet: Sosyal adalet, maddi refah unsurlarının sosyal sınıflara dengeli şekilde dağılımı ile ilgili bir kavramdır. Sosyal adaletin yokluğu mevcut dengeyi kesintiye uğrattığından toplumu oluşturan sınıflar arasında mücadelelere yol açar ve düzeni bozar. Savaş sonucunda meydana gelen bunalım diğer toplumları olduğu gibi Türk toplumunu da etkiler. Yaşanan olumsuzlukları fırsat bilen bir grup, savaş yıllarında yaptıkları vurgunlar yoluyla zenginleşir. Sermaye sahipleri, emeğini satan, kol gücünden başka gelir kaynağı bulunmayan işçileri sosyal güvenlik garantisiz çalıştırır. Bu durum, toplumdaki sosyal adaletsizliğe işaret eder. Toplumun sözcüsü olan sanatçı, içinde bulunduğu koşullara kayıtsız kalmaz. 1895-1945 yılları arasında yaşayan Mahmut Yesari de eserlerinde halkın kıtlık ve sefaletle boğuşan yaşamlarına karşılık, harp zenginlerinin şaşaalı hayatını eleştirel gözle anlatır. Bu çalışmada sosyal adaletsizlik temasının Yesari'nin Çoban Yıldızı, Bir Aşk Uçurumu, Pervin Abla, Gece Yürüyüşü, Kanlı Sir, Tipi Dindi ve Bahçemde Bir Gül Açtı romanlarında nasıl ele alındığı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: sosyal adaletsizlik, harp zenginleri, yoksulluk

THEME OF SOCIAL INJUSTICE IN MAHMUT YESARİ'S NOVELS

Abstract: Social justice is a concept that related with a balanced distribution of the elements of material well-being on social classes. As the lack of social justice disrupts the current balance, it leads to challenges and disrupts the system between classes in society. The crisis caused by the War effects Turkish society as in other societies. A group that takes advantages from experienced negativities, enriched by their scoops during the war years. Without any guarantee of social security, capital owners employed the employees that were selling their labor, haven't any other source of income aside from their arm strength. This situation refers to the social injustice in the society. As a spokesman of the society, the artist conditions in which could not remain reckless in conditions. Mahmut Yesari who lived between 1895-1945 explains luxurious lives of the riches from war, corresponds to the lives of people struggling with famine and misery. In this study, it will be examined the theme of social injustice, how they deal with the Yesari's novels such as Shepherd's Star, A Love Gap, Sister Pervin, Night Walk, Bloody Secret, The Snowstorm Quitened, A Rose Opened in My Garden.

Key Words: Social injustice, war riches, poverty

* Araştırma Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
elif.oksuz@hotmail.com

GİRİŞ

Edebi eserler insanın var oluş kaygısının, hayata yüklediği anlamları ifade etme biçiminin ürünüdür. Toplumun sözcülüğünü üstlenen, kitlelere ışık tutmayı amaçlayan sanatçı, maddi ve manevi anlamda insanın aydınlanma, kültürlenme, bireyleşme sürecini eserleri aracılığıyla yansıtır. Bu sırada *küçük adamın* sorunlarından hareketle, toplumsal problemlere dikkat çeker. 1895-1945 yılları arasında yaşayan, elli yıllık ömre birçok eser sığdıran Mahmut Yesari, yaşadığı çağın bireyler üzerinde bıraktığı izleri anlatan sanatçılardan biridir. Yapıtlarında sosyal değişikliklerin şahıslar üzerinde meydana getirdiği dönüşümleri, “alafrangalığın devir gençliğini büyük ölçüde etkilediği bir sosyal zamanı” (Toker, 1996: 144) anlatır. Mahmut Yesari realist tavırla yazdığı eserlerinin konusunu yaşanan hayattan seçer. Eserlerinde çağdaşlaşma, buna paralel olarak yabancılaşma ve kimlik arayışı açmazlarına yer verir. İnsanı kuşatan bu açmazlar, Yesari’nin romanlarında, bireyin diğer bireylerle iletişim/sizliği, kendine ve dış dünyaya yabancılığı izleği çerçevesinde yer alır. Ayrıca eserlerde siyasi şartların yol açtığı toplumsal yozlaşmaya, sosyal adaletsizliğe işaret eder.

Mahmut Yesari’nin romanlarında sosyal adaletsizlik, çoğunlukla gelir dağılımındaki eşitsizliğin sonucudur. O, *küçük adamın* yaşamla mücadelesinin karşısına harp zenginlerinin haksız kazançlarıyla elde ettikleri gösterişli hayatı yerleştirerek sosyal adaletin nasıl işlediğini gösterir. Emeğin sömürülüşüne, sömürülenin insanca yaşama hakkının elinden alınışına, sömürülenlerin varlıklı yaşamlarına dikkat çeker. Sosyal adaletsizlikle sınıf değiştirme tutkusunu olanların yaşadığı çözümler, toplumla çatışma ve uyumsuzluk dönemlerini bir bütün halinde sunar.

MAHMUT YESARİ’NİN ROMANLARINDA SOSYAL ADALETSİZLİK TEMASI

Sosyal sınıflar arasında maddi refah unsurlarının dengeli dağılımı ile yakından ilgili bir kavram olan sosyal adaletin iki farklı tanımından bahsetmek mümkündür: “Pozitif hukuk açısından sosyal adalet kavramı, demokratik bir ülkenin olmazsa olmaz bir kuralı olan kanunlar karşısında herkesin eşitliği (hem bağlayıcılık hem de fırsat eşitliği anlamında) ilkesidir. Sosyolojik açıdan bu kavram, üretim sürecinde ve üretim sonrasında paylaşımın mümkün olduğu kadar topluma yayılması ve toplum sağlığı açısından sosyal tabakalar arasında aşırı farklılaşmanın önüne geçmek için gerekli önlemlerin alınması olarak değerlendirilebilir” (Topakkaya). Toplumsal düzlemde imtiyazlı durumlara yol açan sebeplerin ortadan kaldırılması; dar gelirli olanların vergi yükünün yüksek gelirli olanlara kaydırılması gibi uygulamalar dâhil olmak üzere ekonomik yönden zayıfların, maddi bakımdan

güçlü olanlara karşı korunmasını öngörür. Yesari'nin romanlarında sosyal adaletsizlik çoğunlukla gelir dağılımındaki eşitsizlik sonucunda oluşur.

Yesari'nin *Çoban Yıldızı* (ÇY) romanı, eserin başkişisi Sadiye'nin derin çöküntülerle kaplı, eğlenceye, içkiye düşkün hayatının; kocasının sağlığında ve ölümünden sonra birçok erkekle birlikte oluşunun; romanda yozlaşmamış ve kimliğini korumuş karakter konumundaki Doktor Cemil Kazım'ın bunlara rağmen ona büyük bir aşkla bağlılığının hikâyesidir. Anlatıcı, bireysel çıkarlarını toplumsal çıkarların ve bütün manevi değerlerin üstünde tutan bir kesimin türediği bir devrin kalıntılarının hâlâ var olduğuna işaret ederken sosyal adaletsizliğe de ayna tutar.

Çoban Yıldızı romanında sosyal adaletsizliğin en temel sebebi, gelir dağılımındaki dengesizlik ve çıkar çevrelerinin bunu kullanım biçimidir. Emeksiz para kazananlar çıkar çemberinde çoğalma gösterirken yoksullar, haksız kazanç sahiplerinin elinde bir oyuncaktan farksızdır. Çünkü haksız kazançla zengin olanların bilinçaltına -maddi güçleriyle bağlantılı bir şekilde- fakirleri istedikleri gibi oynatma yetisine sahip oldukları düşüncesi yerleşmiştir:

“İşte bir iki yıl evvelki istibdat idaresinin acıklı örnekleri daha henüz ortada idi. Hiçbir değeri olmadan hesapsız para kazanmış, hatta mevki ve şöhret sahibi olmuş leşlerin; vatanını kendi çiftliği, vatandaşlarını bilinmeyen babasından miras kalmış köleler gibi idare etmek hakkını kendinde görece ve içinden çıktıkları kalabalığa hakaretle bakacak kadar arsız, terbiyesiz küstah türedilerin hayat hakları vardı da, fakir ve namuslu olmasından başka kabahati olmayan şu zavallı hayat zebununun üç gün rahat yaşamaya hakkı yok muydu?” (ÇY, s. 105).

Saygı ve sevgi evreninin yasalarını çiğneyerek kendi çürümüş dünyalarının rüyalarını yaşamayı planlayan harp zenginleri / türediler önlerine çıkan bütün yolların sınırlarını yıkmaya çalışır, içinde buldukları manevi değer boşluğunu kendi arzularıyla doldururlar. Bunu yaparken de yozlaşmanın dolambaçlı yollarında özlerini kaybederler. Nereden nasıl kazandıkları belli olmayan; fakat avuç avuç para harcayan; makam mevki sahibi olmalarına rağmen vatan, millet, ahlak vb. manevi değerler dizgesine yabancı kalan bu insanlar, saplanıp kaldıkları yozlaşmış dünyalarında ötekileştirdikleri, iki lokma ekmek için gece gündüz demeden çalışan, her günkü kazancı küçük bir ihtiyaca kurban giden yoksulları aşağılar. *Çoban Yıldızı* romanında bir yanda yoksulluktan yakasını kurtaramayan, yaşama hakları zenginler tarafından ellerinden alınmış fakirler varken diğer yanda haksız kazancın verdiği maddi güçle onları ezen türediler bulunur. Türedilere karşı yoksullarda bir başkaldırının olmaması “sosyal adaletsizliğin temeli[nin]; fırsat eşitsizliği, gelir dağılımındaki korkunç dengesizlik, çıkar çevrelerinin bencil tavırları, hükümet gücünün kötüye kullanımı, cehalet ve korkaklık gibi unsurlara” (Korkmaz, 1997: 106) dayandığına işaret eder.

Sosyal adalet herkesin eşit haklara sahip olmasını öngörür. Eşit hakkın sağlanmasındaki etkenlerden biri insanın diğer insanlara bir *değer* olarak bakmayı öğrenmesidir. Çünkü sosyal adalet, aynı zamanda ahlaki amacın da ifadesidir; bu yüzden toplumsal bir süreç ve etik yaşama biçimi olarak görülebilir. Bu yaşam biçiminin sağlanamaması sosyal adaletsizliğin işaretidir:

“Dünyada; zenginler, fakirlerden korkarlar, onlara sırasına göre hakaret ederler, sırasına göre de sürünmek istemezler, kaçarlar. Fakirlerde ise aksinedir; asıl hakaret etmek onların hakkı iken, zenginlere sokulmak, yaltaklanmak ihtiyacını duyarlar” (ÇY, s. 177).

İnsanlar temel özgürlük alanlarında eşit haklara sahiptir. Buna rağmen yoksulların maddi yönden kendilerinden güçlü kimselere muhtaç olduklarını düşünerek onlara yakınlaşmaya çalışmaları, kendilerine yapılan haksızlıklara göz yummaları, maddi bakımdan güçsüzlerin bilinçsizliklerinin göstergesidir ve bu bilinçsizliğin kefarecini toplumda adaletsiz muamelelere maruz kalmakla öderler. Bu bakımdan eserde sosyal adaletsizlik, toplumsal yaşamda kişiler-arası ilişkiler düzleminde yaşanan yozlaşma izleğinin sonucudur. Yazar, toplumsal eşitsizliğin ve insanı köleleştiren düzenin bilinçsiz kişiler tarafından kurulduğuna göndermede bulunur.

Eserde sosyal adaletsizliğe işaret edilen bir başka husus da yaşanan mekânların farklılığında ön plana çıkar. Kenar mahallede yaşayan Remziye ile o zamanlar maddi sıkıntısı olmayan Sadiye'nin yaşam alanları, aralarındaki sosyal adaletsizliği vurgulayacak şekildedir:

“Onlar fukaralığa, sefalete o kadar alışmışlardı ki damarlarında buna karşı isyan cesareti kalmamıştı. Bu ev rüzgâr alan yüksek bir tepe olsa; sıkı, sert bir karayelle hemen çökiiverirdi. Sofada, odalarda eşya denecek eşya yoktu. Sadiye bu sabun boyası ile boyanmış soluk bezden perdelerle tahta sildirmeye utanırdı” (ÇY, s. 176-177).

Sadiye'nin tahta sildirirken utanacağı nesneyi Remziye, evin zaruri ihtiyaçlarından perde olarak kullanır. Evde eşya namına bir şey olmadığını düşünen Sadiye'nin bu kanaati, romandaki sınıflar arasındaki keskin zıtlıkları yansıtması bakımından önemlidir.

Bir Aşk Uçurumu (BAU) romanında Remziye'nin, nişanlısı Fikri ile kardeşi Leman'ın seviştiği söylentisini duyduktan sonraki ruh hali ve her şeye rağmen verimli kardeşi Leman'ı daha rahat yaşatabilmek için verdiği hayat mücadelesi anlatılır. Romanda Remziye'nin kardeşi ile nişanlısı hakkındaki söylentiler, söylentilerin bireyin psikolojisi üzerinde bıraktığı etkiler bilinç akımı tekniğiyle vurgulanır. Olay örgüsü, Remziye'nin, kendini çalıştığı fabrikada makinelerin arasına bırakarak can vermesiyle sonuçlanır. Olay örgüsünün sıradizimsel olarak kurgulandığı eserde insanlar, *“akrep ve yelkovanın değişen konumları içinde (...) fabrikanın iş başı ve paydos düdüğü”* (Eliuz, 2009: 53) arasında sıkışıp kalırlar.

Bir Aşk Uçurumu romanında sosyal adaletsizlik, aynı fabrikada çalıştıkları halde Fikri ve diğerleri ile hem fabrikada hem Nikoli'nin meyhanesinde çalışan, uyuşturucu kaçakçılığı yapan, para kazanma hırsıyla hareket eden yozlaşmış tip olan Galatalı Şakir'in yaşam biçimi arasındaki farkta belirginleşir. Şakir'in yozlaşmış kişiliği ve kirli kazancı bu sosyal adaletsizliğin temelini oluşturur. Galatalı Şakir'le kalan ve önceden adı birçok kirli işe karışmış yaşlı kadının Marika'nın Fikri'ye ikram ettiği Serklidoryan sigara; ısıtılmış yeni, temiz çamaşırlar; kahvaltıdaki süt, tereyağı, peynir, zeytin gibi bir fabrika işçisinin bir arada göremediği yiyeceklerle Fikri'nin, Şakir'in evinde yaşadığı süre zarfında gördükleri, aralarındaki gelir dağılımı eşitsizliğini vurgular niteliktedir.

Ekmeke parası kazanmak uğruna fiziksel varlıkları ve emekleri sömürülen işçiler gibi onların yaşadıkları mekânlar da haraptır. Bu mekânlarda insanların bireyselliklerini ön plana çıkarmaya hakları yoktur. Böyle bir girişimde bulunmak bile işverenin işçiyi içinde bulunduğu olumsuzluklardan daha kötü şartlara itmesi için bir fırsata dönüşür. Patronlar işçilerin tinsel özgürlüklerine, özel hayatlarından ellerindeki ekmeğe kadar bütün varlıklarına göz dikerler. Bir Aşk Uçurumu romanında Fikri, ustabaşı Hasan Ağabey'in, nişanlısı Remziye'ye sarkıntılığı üzerine onunla kavga eder. Fakat fabrikada çalışan işçilerin hiçbirisi Fikri'nin haklı olduğunu söyleyemez ve onu savunamaz:

“Ustabaşıya yardım ederlerse, arkadaşları Fikriyi gücendireceklerdi. Fikriden yana olurlarsa, artık ustabaşından çekecekleri vardı. Arkadaş sevgisile yaşama, açlık korkusu arasındaki tereddüt, ellerini kelepçelemişti” (BAU, s. 4).

Günlük ekmeğin savaşını veren bu işçiler / sömürülenler boğaz tokluğuna çalışırlar. Hayatın onlara sunduğu gerçeği; sömürülenlerle sömürülenler arasındaki çatışmayı yaşarlar. Eserde sosyal adaletsizliğin getirisi olarak toplumsal güvenceden yoksun bu insanların ruhsal çatışmalarının arka planında hak-haksızlık, açlık-ekmek, iş-işsizlik gibi zıt kutupların yansımaları bulunur. İşçiler küçük görülmenin, ezilmenin ve horlanmanın baskısı altında yığına dönüşürler. Artık onların duygularının, düşüncelerinin, hayallerinin, acılarının işveren nazarında değeri yoktur. Sadece birer makine gibi işlemekten sorumludurlar; itiraz etme hakkına sahip değildirler. Arkadaşları Fikri'nin haklılığını dile getirememelerinin temelinde de sömürülenlerin yaşadığı bu duygular yatar. Zira iş nedeniyle fiziksel ve ruhsal tüketilişlerine itiraz edemeyen işçilerle aileleri çaresizdir. Özel hayatın değerlerinin yanı sıra tinsel özgürlük alanına el uzatılmasına karşılık veren Fikri, işsizlikle / ekmeksizlikle cezalandırılır. Buna karşılık ustabaşı Hasan Ağabey bir hafta izin neticesinde işine devam eder. Hasan Ağabey'in işine devam etmesine karşılık Fikri'nin işsiz geçirdiği zor günler, fiziksel ve tinsel boyutta yaşadığı sıkıntılar sosyal adaletin(!) güçlü olana tanıdığı hakkın bir sonucudur.

Pervin Abla (PA) romanında sosyal adaletsizlik, I. Dünya Savaşı'nın gelir dağılımında meydana getirdiği eşitsizlikle yansıtılır. Bir tarafta yaşamak için zaruri ihtiyaçlarını karşılayamayanlar yer alırken diğer tarafta Avrupa'nın yaşam tarzına ayak uydurmaya çalışan yozlaşmışlar / türediler bulunur. Eserdeki sosyal adaletsizlik; ekmeğe, şeker, kahve, gaz alamayanların karşısında apartmanını markalı eşyalarla donatmayı kendine dert edinenler yerleştirilerek somutlaştırılır. Romanın başkişisi Muzaffer Bey, Çanakkale Savaşı'nda iken annesinden bir mektup alır. Mektupta savaşın sefaletle yol açan etkileri yer alır:

"Burada ekmeğin vesika ile verildiğini bilmem yazmış mı idim! (...) Ekmeksiz yemek insanı tok tutmuyor. (...) Nahit Bey gazdan, şekerden yana, bize fazla sıkıntı çekirtmiyor? ... Lâkin ben bir şeye üzülüyorum; bunların parasını almıyor, ben parasız kabul etmek istemiyorum" (PA, s. 137).

Bu mektupta yazılanlar bir lokma ekmeğe muhtaç kişilerin yaşam kavgalarının; açıklıkla, yoksullukla mücadeleleri esnasındaki cılız seslerinin yankısıdır. Devam eden harp ve onun ardından girilen ekonomik savaşın sonucunda tükenen bu insanlar hep onurlu davranırlar. Acizliklerini belli etmemek için zenginlerden gelecek küçük yardımları dahi kabul etmek istemezler. Muzaffer Bey'in annesi, başkişinin çocukluğundan beri görüştüğü en yakın arkadaşı Nahit Bey'in yardımlarını karşılıksız kabul etmek istemez. Bu durum da toplumda ezilen grubun gittikçe artan gururunu ve içinde yaşadıkları koşulları kabullenişini sergiler. Halkın bu şekilde boyun eğişine karşılık seçkinlik ve üstün olma, böylece güçlülüğünü kanıtlama eğilimindeki türediler, kendilerini tatmin etmenin çeşitli yollarını ararlar. Kimi zaman kendilerinden daha zayıf olanlara hükmedip onların varlıklarına göz dikerken kimi zaman da hiçbir maddi gücü olmayanlara manevi baskı uygularlar. Bazen bu tatmin kendi sahip olduklarını değiştirerek geçmiş yaşantılarından bağımsız yeni bir hayata başlama şeklindedir. Güçlünün güçsüzü ezdiği bu süreçte adaletsizlik de adil işlemez. Nahit Refik savaşın sebep olduğu adaletsiz düzenden faydalanarak kendisi gibi bu adaletsizliği lehine çevirenlere söz geçirir, onların elde ettiklerinden pay almaya çalışır. Böylece özel hayatını daha müreffeh yaşama gayesi içine girer:

"Söz aramızda Muzafferciğim, düğün keyfiyeti bana biraz pahalıya oturdu. Apartmanın eşyalarını kısmen değiştirdim. Eski mabeyincilerden Nami Paşanın terekesinde bir salon takımına tesadüf ettim; öyle enfes bir 'oboson' ki İstanbul'da bir mislini bulamazsın. (...) Nami Paşanın terekesinden bir de 'En' markalı 'Viyosev' bir sofrta takımı aldım. Cidden harika!" (PA, s. 139-140).

Nahit Bey'in, Muzaffer Bey'e gönderdiği mektupta, aldığı markalı ve pahalı eşyalardan bahsetmesi onun ülkenin gerçeklerine, acılarına yabancı kaldığını gösterir. Ülkenin bağımsızlığı için girilen bu savaşta görev bilincini, görev ahlakını yitiren Nahit Bey ve onun gibiler, ulusal kurtuluş adına bireyden

beklenenleri yerine getirmekten kaçınırlar. İyi beslenmedikleri için çocuklarını emziremeyen anneler, ekmezsiz karınlarını doyurmanın çaresini arayan, gaz bulamayan insanların aksine paranın verdiği yetkiyle başkalarının varlık alanlarını ihlal edenler için bütün kapılar açıktır.

Romandaki sosyal adaletsizlik, etrafına “küstah bir gururla” (PA, s. 226) bakan harp zengini Rüstem Ferah’ın hayatıyla perçinlenir. Rüstem Ferah daha önceleri Aksaray’ın yaz-kış çamuru kurumayan kenar mahallerinden birinde oturup çoğu gece aç yatarken, sistemdeki ani değişimlerin toplumsal dokuda meydana getirdiği bozukluğu kendi lehine çevirip birdenbire şaşaalı bir hayata başlar. Rum aşçıların pişirdiği en iyi, alafranga yemekleri sofrasından ek-sik etmez. Toplumla ve geçmişle bağlarını koparan, kendi özüyle çatışan bu gibi insanların varlığı, mevcut adaletsizliğin sadece daha önce belirli bir geliri olanlar arasında değil, bu süreci yozlaşmış düşünce ve davranışlarıyla değerlendirilenler (!) arasında da geçerliliğini; “savaşın getirdiği yeni şartları fırsat bilerek karaborsacılık, vagon ticareti gibi yollarla kısa sürede büyük servet sahibi” (Kacıroğlu, 2009: 118) olanları örnekler.

Gece Yürüyüşü (GY) romanında olay örgüsü başkışı Vefik Bey’in çocukluğunda, okul hayatında, şimdide yaşadığı iç ve dış çatışmalar; geçmiş ve aşkı ile bağlantılı olarak yansıtılır. Eserde babasının arkadaşı Sinan Paşa’nın kızı olan Dilşad’ın sevgisinden umudunu yitiren Vefik Bey, bir çözümlüş süreci yaşar. Bu süreçte hayata direnişi, mantıklı davranışları Dilşad’ın dikkatini çeker. Ancak Dilşad, temiz ve şık giyinmesine rağmen bir mahalle çocuğu olduğu her halinden anlaşılabilir, parasına güvenerek insanları ezmeye çalışan Faruk Bey’le söylenir. Dilşad romanın sonunda -Faruk Bey’le nişanında- Vefik’e, Faruk Bey’le değil kendisiyle evlenmek istediğini söyler. İçinde yaşadığı zamana, mekâna tutunmaya çalışan Vefik Bey, duyduklarının etkisi ile gece yarısı, mutlu bir şekilde belirsizliğe yürümeye başlar.

Gece Yürüyüşü romanında sosyal adaletsizlik teması Yesari’nin diğer eserlerinde olduğu gibi toplumsal farklılaşma sürecini anlatır. Yazar, *Gece Yürüyüşü* romanında diğer romanlarına oranla bu temayı baskın kullanmamasına rağmen harp zenginlerinin varlığından söz ederek dönemindeki sosyal adaletsizliğe işaret eder. Vefik Bey, Dilşad’ı ve onun her halinden harp zengini olduğu anlaşılabilir nişanlısını bağa davet etmek ister; fakat bu davetten önce, bağ evinin ne kadar boş olduğunu düşünür; kendisini ve harp zengininin değişen sosyal pozisyonunu karşılaştırır: “*Harp zengininin varlığı yanında benim bağım, sofram, muhakkak ki çok fakirdir*” (GY, s. 102).

Yazar, tek özellikleri mal mülk sahibi olmaktan ibaret, yabancılaşmış dünyalarını mülkiyetleri ile kapatmaya çalışanların varlıklarına dikkat çeker. Faruk Bey’le tanıştıktan sonra bireylerin kendi yetenekleriyle uyumlu olmayan yerlere yerleştirildiklerini ve böylece sosyal adaletsizliğin doğuşunu işler.

Kanlı Sır (KS) romanında “kâğıtlarını bir sihirbaz gibi idare eden” (KS, s. 172) usta kumarbaz ve yozlaşmış bir tip olan Sırrı Nevres’in, başkişi Hüsrev Bey tarafından öldürülüşü; bu cinayetin işleniş sebebi, işlenme biçimi ve sonrasında ne yapıldığı anlatılır. Sırrı Nevres’in öldürülme hadisesi yıllarca bir sır olarak kalır. Hüsrev Bey bu sırrı aydınlatan ve “*sırrın anahtarı*” (KS, s. 49) olan defteri, mektupları, bazı kâğıt parçalarını arkadaşı Mahmut Bey’e / Mahmut Yesari’ye verir. Mahmut Yesari, Hüsrev Bey’in günlük defterinden oluşan bu sırrı, defter eline geçtikten yirmi yıl sonra kaleme alır; böylece sır aydınlanır.

Kanlı Sır romanında sosyal adaletsizlik, birilerinin omuzlarında yükselmeye çalışan insanlar aracılığıyla yaşanır. Gözleri bireysel çıkar perdesi ile örtülü olan bu kişiler, servetleri aracılığıyla güçlerine güç katarlar. Omuzlarına basıkları kişiler ise sefalet içinde ve mutsuz bir hayat geçirmeye mahkûm olurlar. Söz konusu mağdurlar, sadece güçlünün yaşayabileceği bu dünyada iyi kimselerin de olabileceğinden ümitlerini keserler. Hüsrev Bey, Sırrı Nevres’in evlenme vaadiyle kandırdığı, çeşitli şekillerde sömürdüğü Fransız kadınlardan biri olan Germaine’ye yardım etmek ister ve onu ülkesine göndermek için teklifte bulunur. Fakat Germaine böyle bir teklif karşısında şaşırır, Hüsrev Bey’in samimiyetine inanmaz:

“*Sen hilkatin haksızlıklarını mı tamire memursun? Nasipsizlere, baht, talih mi dağıtıyorsun? Herkes birbirinin ağzından lokmasını kapmaya uğraştığı ve ancak kuvvetlinin yaşayabileceği bu asırda, senin rolün, pek sahte, pek yamalı duruyor. Elbette bir maksadın var*” (KS, s. 233).

Bozuk toplum düzeninin dişlilerine takılan Germaine’nin insanlara olan güveni yıkılmıştır. Bu nedenle Hüsrev Bey’in teklifini yadırgaması, ona şüphe ile yaklaşması gayet doğaldır. Çünkü o, güçlülerin sosyal adaletin (!) kendilerine verdiği yetkiler doğrultusunda haksız davranışlarına şahittir. Sistemin bozuk düzeni, Germaine’de bu insani duyguların artık yaşanamayacağı kanısını uyarır. Germaine’nin belirttiği gibi birinin ötekinin ağzından lokmasını kapmaya uğraştığı ve *ancak kuvvetlinin yaşayabileceği* bir dönemde Hüsrev Bey’in teklifi samimiyetsiz görülür. Eserde Germaine’nin yaşadığı bu çatışma ancak kuvvetlinin galip gelip yaşayabilmesine, insanların eşit şartlar altında olmadığına, ezenle ezilenin varlığına göndermede bulunur.

Tipi Dindi (TD) romanında kendisini ispatlamak, sürü psikolojisinden kurtulmak için küçük yaşta evden ayrılarak bireysel dünyasını kurmak isteyen başkişi Macit ve kardeşlerinin, babalarının ölümünden sonra hayatta kalma mücadeleleri anlatılır. Onların bugün yaşadıkları sıkıntı, geçmişte sahip oldukları maddi güçle netlik kazanır. Paraları, barınacak yerleri, etraflarında güvenecekleri birisinin olmaması, hayatlarını daha zorlaştırır. Ayrıca içinde buldukları kış mevsimi de çaresizlik içinde çırpınan kardeşleri tüketen bir işlev gö-

rür. Kış ve tipi; yozlaşmış, adaletsizliğin izlerinin hâkim olduğu dünyada yok edilen bedenlerinin ve onların hayatın soğuk yüzüyle karşılaşmalarının eserdeki simgesel anlatımıdır. Babalarını kaybetmeleriyle başlayan ve gittikçe artan sıkıntılarının simgesi olan bu tipi, ancak onların trajik ölümüyle diner.

Tipi Dindi' de yoksulluk içinde var olma mücadelesi veren bireylerin yaşadığı acı gerçekler, onları hep adaletsiz düzen ile karşı karşıya getirir. Bu düzen bireylerin birçok tehlike içinde yaşamak zorunda kalmasına sebep olur. Hayatı bütün gerçekleriyle yaşayan Macit ve kardeşleri yaşamın tortusuna gömüldüklerinde sosyal adaletin kendi hayatlarında tecelli etmediğini görürler. Sosyal dışlanmışlıkla düzensiz toplumun yarattığı kaderin çizgisinde ilerleyen kardeşler, bu çizgide attıkları her adımda sosyal adaletsizliğin farklı boyutlarıyla yüzleşirler. Babalarının ölümünden sonra bütün mallarını parça parça satmak zorunda kalırlar. Bu esnada mallarına asıl değerlerinin çok altında fiyat biçen kişilerin ne kadar acımasız olduklarını fark ederler. Fakat sosyal adaletsizliğin güçlülere karşı koyma yetisini ellerinden almış olması sebebiyle ortalama fiyatlarını bile bile eşyalarını yok pahasına satarlar:

"Dulların, yetimlerin, fakirlerin, yoksulların, emeklilerin, işsizlerin; ellerinde avuçlarında kalmış iki parça malı yok pahasına pençesine geçirmek isteyen, gizli 'tröst'ün tırnağını bu damga söküyor 'Esnaf malı'!" (TD, s. 158-159).

Güçsüzü güçlüye karşı koruma işlevini yüklenen sosyal adalet, Macit ve kardeşleri için işlemez. Hayatın acı ve sert gerçekleri karşısında zayıflayan kardeşlerin kişisel direnme güçlerini tüketir. Onlar, ellerinde kalan bir iki parça malı, aldatılarak ellerinden çıkarırlar. Oysa onlar sosyal adalet kavramının anlamını içeren bir düzende yaşamış olsalardı eşyalarını asıl değerleriyle satar ve yaşadıkları yoksulluğu en aza indirirler; yaşama karşı koyma güçlerini biraz daha arttırdırlardı.

Bir aile dramı boyutuyla işlenen eserde, Macit ve kardeşleri gibi toplumda sosyal bir mevki edinemeyen, böylece nesneye dönüşenlerin çileli yaşamlarıyla maddi refah içinde yüzenlerin hayatları da karşılaştırılır. Eşyalarını satmak için bir müzayede salonuna giden Macit, burada hem hastalıklarla dolu bedenlerin yoksulluğa tutsak yaşamına sürüklenişine hem de bu yoksulluktan nasıl daha iyi faydalanabileceğinin yollarını arayanlara şahit olur:

"Kara parlak gözlü, zayıf, uzun boylu genç kız, artık parmaklarına bakmıyor. (...) Kalbi ve sinirleri artık tellalin sesile kurulu, sanki ondan kuvvet alarak işliyor. (...) Karşımdaki ön sırada oturan kürk mantolu, kısa boylu, şişman kadının gözleri, gece karanlıkları yararak av arıyan bir acayip mahlûk gibi yanıyor" (TD, s. 160).

Yazar, bu defa kişileri maddi yoklukla kuşatan sosyal adaletsizliği üç beş kuruşa muhtaç oldukları için verilecek küçük bir ücret karşılığında parmağın-

daki yüzüğü satmak zorunda kalan zayıf genç kızla, insanların sırtından geçinen mutlu azınlığa dâhil olan şişman ve kürk manto giyen kadın zıtlığında vurgular. Böylece kızın zayıflığının aksine, kadının şişman oluşu, kürk bir manto giymesi toplumda aç ve çıplak gezen insanlarla, kendini garantiye almış insan gerçeğini kesiktirir.

Önceleri maddi bakımdan sıkıntı çekmeyen Macit'in arkadaş ve dost çevresi geniştir. Fakat gittikçe fakirleşmesi nedeniyle bu arkadaş ve dostlar onu terk eder. Macit bütün örselenmelerine rağmen etrafındaki kişilerde insani bir yön arar. Bunu bulamayınca düzenin, yoksulların yaşama hakkını elinden almasına serzenişte bulunur:

“Sefalet, yoksulluk tamamen zenginliğin aksi... Çünkü zenginlik gizlenebiliyor, fakat yoksulluk, fakirlik saklanamıyor” (TD, s. 183).

Macit ve kardeşleri maddi çatışmaların kişileri yok ettiği bu süreçte zengin fakir ayrımının törpülenemeyeceğini anlarlar. Macit, fakirliklerini hiçbir şekilde kapatamayacağını, eski dostluklarını artık bulamayacağını belirtir. Onun bu şekilde ümitsizliğe düşmesi ve serzenişleri sosyal adaletsizliğin toplumda kol gezmesine olan sitemidir.

Bahçemde Bir Gül Açtı (BBGA) romanı başkışı Rasih Nevres'in yaşlı, gözleri görmeyen ve bundan sürekli şikâyetçi olan; yazarlığının ona verdiği cesaretle etrafındakileri beğenmeyecek kadar entelektüel olduğunu düşünen, diğer insanları kendi istediği gibi şekillendirmeye çalışan babası Nevres Vacit'in, genç bir kız olan Belma'ya aşkının kurgusal anlatısıdır. Gül ağaçlarının sonbaharda dikilmesi gibi o da sevdiği kızı, kendi sonbaharında, gönül bahçesinde yetiştirmeye çalışır. Ona duyduğu sevginin verdiği mutluluğu; oğlu ile Belma ve onun arkadaşı Ferhunde'yle arasındaki ilişkiden duyduğu rahatsızlığı daima gönlünün ayrı ayrı yerlerinde saklar.

Bahçemde Bir Gül Açtı romanında sosyal adaletsizlik yalnızca işçi statüsünde çalışanların durumlarının değerlendirilmesiyle ilgili bir kavram değildir. Romandaki sosyal adaletsizlik, Nevres Vacit'in sınıf değiştirme tutkusu yaşayan komşusu Kamil Bey ve onun gibi olanların çözülme, toplumla uyumsuzluk dönemleriyle de ilişkilidir. Bu bağlamda yazarın, eserde yozlaşmış bir tip olarak yer alan Kamil Bey'i tasvir ederken kullandığı ifadeler sosyal adaletsizliğin yansımalarıdır:

“Onlar, o iflas etmiş Paşazade, Beyzadeler, hayatta dalkavuk olarak doğarlar. Zeki bir fakir çocuğu, mahalle mektebini bitirince, evin geçimine yardım için bir işçinin yanına çıraklığa girerken, tereddütlü davranan Beyzade, Avrupa'ya tahsile gönderilir. (...) Memlekete döndüğü zaman burnunda, dudaklarının kenarlarında tiksinti akan bir kıvrıntı peyda olur” (BBGA, s. 228).

Yoksulluk okulunda daha beşikte iken terbiye edilen, fakirlikleri yüzünden hak ettikleri yerlere gelemeyen çocuklar sömürülür. Onlar maddi yıkıma yenik düşerken bile *var olma* çabası içindedirler. Sosyal statülerinin üst derecede olması sebebiyle birçok imkâna sahip olanlar ise toplum içinde sorunlardan, yaşam kavgasından habersiz yaşarlar. Bu kişiler milletin derdine deva aramak üzere Avrupa'ya gönderilirler; ama kendilerine ve topluma yabancılaşarak dönerler. Eserin bu kısmında onların yabancılaşmalarına, topluma tepeden bakmalarına rağmen sosyal adaletsizliğin bu gibi kişilere tanıdığı haklara eleştirel bir yaklaşım vardır. Avrupa'dan döndükten sonra maddi refahları gittikçe artan, insanların sırtından geçinmeyi meziyet sayan yozlaşmışların, kendilerine verilecek küçük bir ücret karşılığında en ağır şartlarda çalışmayı kabul eden fakirlere bakış açısı farklıdır:

“Yüz lirayı namus ile kazanmak için günlerce, haftalarca alınteri döken ve çok defa hakkını alamayan nasipsiz zavallılara, o Paşazade, o beyzade, alaylı alaylı gülümser...” (BBGA, s. 228-229).

Zenginler ve türediler toplumdaki haksızlığın, eşitsizliğin kurbanı olan fakirleri kullanırlar. Buna rağmen alın teriyle kazandığını yemek için uğraşanlarla alay eder, onları küçümserler. Kolayca aldatılmanın doruk noktasındaki fakirler ise toplumsal kargaşanın sillesini yediklerini fark etmeden yaşamaya(!) devam ederler. Eserde eleştirilen bu durum sosyal adaletsizliğin toplum yaşamında ne gibi dengesizliklere yol açtığını göstermesi bakımından önemlidir.

SONUÇ

İmkânların eşit şekilde paylaşıldığı bir düzen oluşturmak ve kurulan bu düzende yaşamak için gerekli şartları sağlamak, sosyal adaletin esaslarındandır. Toplumda hedeflenen böyle bir sistemin işlerlik kazanması için insanlar arasındaki dayanışmanın güçlenmesinin yanı sıra toplumun menfaati için bireysel hakların da sınırlı kalması gerekir. Değerlerin ve erdemlerin hayata geçirilmesiyle ilişkili olarak adalet kavramı, fakiri zengine, ezileni ezene karşı korumayı hedefler. Adalet, amacından saparak aldatılanların ve ezilenlerin korunmasından ziyade onlara tiranlık uygulamaya çalışanlardan yana işlemeye başlayınca adaletsizlik baş gösterir.

Savaş yılları ve toplumsal kaosun hâkim olduğu durumlar adaletin işlerliğini aksatır. Bu aksaklık toplumsal hareketliliği dikkatle izleyen sanatçı tarafından çeşitli yapıtlar aracılığıyla eleştirilir. Mahmut Yesari, Türk toplumunun gerek dışta gerek içte kargaşayla yüz yüze olduğu dönemde yaşayan bir sanatçıdır. Yapıtlarında özgürlük ve çağdaşlaşmayı özünden kopuş olarak değerlendiren bireylerin yabancılaşmaya, yozlaşmaya sürüklenişlerini, sosyal adaletsizlikle çürümenin yok ediciliğinde çaresiz kalışlarını metinleştirir. Yesari'nin

incelenen eserlerinde sosyal adaletsizlik, savaşın toplum üzerinde bıraktığı olumsuz etkileri bireysel çıkarlarına alet edenlerin gelir dağılımında meydana getirdikleri eşitsizlikle açıklanır. Bir yanda ekmeğin parası kazanmak uğruna fiziksel varlıkları ve emekleri sömürülen, bireyliklerini ön plana çıkarma hakları gasp edilen kişiler; diğer yanda sınıf değiştirme tutkusuyla bu insanların omuzlarında yükselmeye çalışanlar bulunur.

Yesari, *küçük adamın* yaşamla mücadelesinin karşısına türedilerin haksız kazançlarıyla elde ettikleri şaşaalı hayatı yerleştirerek sosyal adaletin işleyişini eleştirir. Kol gücünün sömürülüşüne, sömürülenin insanca yaşama hakkının elinden alınışına dikkat çeker. Sosyal adaletsizlikle sınıf değiştirme tutkusu olanların yaşadığı çözülmeyi, toplumla çatışmasını, uyumsuzluk dönemlerini ve insanın insanlığa karşı sorumluluğunu bir bütün halinde işler. Patronların, işçilerin tinsel özgürlüklerinden ellerindeki ekmeğe kadar bütün varlıklarına göz dikişlerine eleştirel bakış açısıyla yaklaşır.

KAYNAKÇA

- Eliuz, Ülkü, *Orhan Kemal Romanlarında Yapı ve İzlek*, 1. Baskı, Öykü Yayınları, Ankara, 2009.
- Esen, Nüket, *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kacıroğlu, Murat, "Milli Mücadele ve Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Harp Zenginleri", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı, 20, Kış 2009.
- Korkmaz, Ramazan, *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul, 1997.
- Toker, Şevket, *Romancı Yönüyle Mahmut Yesari*, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1996.
- Topakkaya, Arslan, "Sosyal Adalet Kavramı Sadece Bir İdeal Midir?", <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi21.pdf> (e.t. 11.05.2010).
- Yesari, Mahmut, *Kanlı Sır*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1935.
- _____, *Bir Aşk Uçurumu*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1943.
- _____, *Gece Yürüyüşü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1944.
- _____, *Pervin Abla*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1966.
- _____, *Çoban Yıldızı*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1967.
- _____, *Tipi Dindi*, Toker Yayınları, İstanbul, 1974.
- _____, *Bahçemde Bir Güllü Açtı*, Toker Yayınları, İstanbul, 1976.